

УДК 316.334.2

О.Є. ШИНКАРЕНКО

ЧИННИКИ ДЕТЕРМІНАЦІЇ ЕЛЕКТОРАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ ВИБОРЦІВ В УМОВАХ ПЕРЕХІДНОГО СУСПІЛЬСТВА**Шинкаренко Олена Євгенівна** – к. соц. н., викладач Мелітопольського державного педагогічного університету

У статті аналізуються чинники детермінації електоральної поведінки населення перехідного суспільства. Стаття розширює коло знань з даного питання і розрахована на студентів, викладачів і дослідників, чий інтерес лежить в площині електоральної соціології.

Ключові слова: детермінанта, вибори, моделі електоральної поведінки, електоральна соціологія.

В статье анализируются факторы детерминации электорального поведения населения переходного общества. Статья расширяет круг знаний по данному вопросу и рассчитана на студентов, преподавателей и исследователей, интересующихся электоральной социологией.

Ключевые слова: детерминанта, выборы, модели электорального поведения, электоральная социология.

The article analyzes the factors determination of electoral behavior of the transitional society. Article expands the circle of knowledge on the subject and is designed for students, teachers and researchers whose interests lie in the plane of electoral sociology.

Keywords: determinant, elections, models of electoral behavior, electoral sociology.

© О.Є. Шинкаренко, 2012

Постановка проблеми. Як відомо, аналіз детермінант електоральної поведінки на операціональному рівні стає актуальною й, головне, затребуваною як у науковому, так і в практичному плані проблемою з числа проблем, які розглядає електоральна соціологія.

Електоральна поведінка – це, по-перше, найбільш масова форма політичної поведінки, а електоральна участь – така ж форма участі політичної. Вона являє собою доволі складний соціальний феномен, який не має до сьогодні загальноприйнятого тлумачення, оскільки сам термін «поведінка» трактується то як здатність живих організмів реагувати на діяльність внутрішніх та зовнішніх чинників, то як будь-яка наша діяльність, від бруталної моторики – до мислення, то як повторювана в часі діяльність індивіда, яка залежить від характеру його взаємовідносин із групами, до яких він належить, групових норм, ціннісних орієнтацій, рольових приписів тощо [1].

Також зазначимо, чим вище суб'єкт поведінки піднімається по еволюційних сходах, тим більше стереотипна поведінка заміщається набутою. Згідно С. Рубінштейну [2], поведінка — це особлива форма діяльності: вона стає саме поведінкою тоді, коли мотивація дій з наочного плану переходить у план особово-суспільних стосунків (обидва ці плани нерозривні: особово-суспільні стосунки реалізуються за посередництва наочних). Поведінка людини має природні передумови, але в основі її лежить соціально обумовлена, опосередкована мовою і іншими знаково-смысловими системами діяльність, типова форма якої — праця, а атрибут — спілкування. Головне в поведінці — ставлення до моральних норм, а одиницею аналізу поведінки автор вважає вчинок.

Власне, у сучасному суспільстві типовою формою електоральної поведінки можна вважати

участь у виборах або відмову від такої участі, головною одиницею аналізу – електоральний вибір, тобто акт голосування за певну політичну силу або певного політичного актора.

Мета дослідження. У своєму підході ми намагаємося врахувати зазначені обставини, електоральна поведінка являє собою найпоширенішу в перехідному суспільстві форму політичної поведінки, залученості пересічного громадянина до політичного життя суспільства, країни.

Виходячи з цього, спробуємо сформулювати проблему, врахування якої дозволило б доповнити розуміння особливостей детермінації електоральної поведінки людей за умов перехідного суспільства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Екстраполюючи названі внутрішні й зовнішні детермінанти формування поведінки взагалі на поведінку електоральну, ми розуміємо, що чільні місця серед них посідають саме зовнішні, тобто соціально (зрозуміло, й політично) обумовлені чинники, вплив яких на окрему людину, точніше, на окремого виборця та поєднані спільною мотивацією групи, робить їх такими, що визначають поведінку виборців.

Нагадаємо, що поняття детермінант або детермінанта є похідним від грецького «determinans-ntis» – такий, що визначає і, згідно всіх основних філософських термінологічних видань, означає фактор або елемент, що обумовлює (визначає) те або інше явище чи процес.

Взагалі, говорячи про детермінанти поведінки, автори, які опрацьовували це поняття, посилаються на теорію навчання Е. Ч. Толмена, згідно з якою детермінантою поведінки є будь-яка змінна, яка знаходиться в причинно-наслідкових стосунках з поведінкою, тобто визначає поведінку [3].

Врешті-решт, поєднавши наведені вище дискурсивні підходи, ми приходимо до висновку, що

електоральну поведінку не можна зводити до акту голосування, як це робить більшість колег-соціологів.

Отже, електоральна поведінка – це відносно стабільний комплекс дій та вчинків виборця до початку виборчої кампанії, в її активний період, включаючи акт голосування, а також у поствиборний період. Електоральна поведінка визначається складною структурою детермінант внутрішнього (об'єктивні: стать, вік, освіта, соціально-професійна, соціально-поселенська та регіональна приналежність; суб'єктивні: потреби, мотиви, диспозиції, очікування) та зовнішнього (соціально-економічні, соціально-політичні та соціально-культурні чинники) характеру [7, с.173-180].

Електоральна поведінка, як правило, аналізується за допомогою соціологічних індикаторів, на які звернули увагу американські дослідники, роботи яких ми аналізували вище – П.Лазарсфельд, А.Кемпбелл, Г.Турін і В.Міллер, С.Ліпсет та ін.

Вони наводили багато прикладів таких індикаторів [4, с. 371-383]. Так, в якості соціальних детермінант електоральної поведінки автори виділяли: класову лояльність, класову ідентифікацію, приналежність до політичного покоління, релігійний і етнічний статуси. Разом з об'єктивними детермінантами електоральної поведінки були виділені і суб'єктивні – соціальне сприйняття, ідентифікація і ін.

Разом з соціальними детермінантами голосування були виділені політичні змінні, що впливають на виборчий процес. До них були віднесені: участь у партійному житті, діяльність партій по мобілізації виборців, контакти з громадянами, політична свідомість, політичне сприйняття.

Було також встановлено, що поведінка виборців залежить не стільки від політичної свідомості, скільки від соціальної, етнічної або релігійної приналежності. Таким чином, ті або інші групи склали електоральну базу певної партії, а сам процес голосування виявлявся проявом лояльності індивіда до групи, з якою він себе ідентифікував.

Фактори, що детермінують електоральну поведінку, проаналізовані також низкою російських соціологів, зокрема В. Івановим, Г. Семигіним, на думку яких до цих факторів, насамперед, належать:

- вік і стать виборців, освіта батьків, вплив традицій родини;
- електоральні переваги батьків у юнацький період життя виборця;
- рівень освіти, тип зайнятості, соціальний статус виборця;
- поточні соціальні зміни, події в політичній і економічній сферах, роль використовуваних інформаційних джерел;
- вплив чоловіка, друзів, членство в різних громадських організаціях;
- минулий досвід голосування;
- ціннісні орієнтації, місце політики в системі інтересів особистості;
- бачення виборцем минулого і майбутнього;
- партійна ідентифікація, оцінки партій і лідерів, думки з конкрет-

них питань політики [5, с. 196-197].

Поважаючи позицію авторів, слід зауважити, що запропонований ними список не може вважатися, по-перше, повним, по-друге, науково обґрунтованим, а, по-третє, таким, що у повній мірі враховує реалії перехідного суспільства.

Так, по-перше, з цього списку дивним чином зникли етнонаціональні, регіональні та релігійно-конфесійні фактори детермінації електоральної поведінки. Натомість, стежачи за перебігом виборів у різних країнах – від США та Близького Сходу – до України ми все частіше стикаємося з дією цих факторів. Причому у низці випадків ця дія набуває вищезазначеного значення.

По-друге, до списку включені як об'єктивні, так і суб'єктивні, як загальні й часткові, так й індивідуальні фактори детермінації електоральної поведінки, що утруднює можливості їх системного аналізу.

Нарешті, по-третє, до цього списку увійшли фактори, які не діють в умовах перехідного суспільства.

Натомість слід зауважити, що окрему увагу зарубіжні та вітчизняні дослідники присвятили дослідженню мотивації поведінки виборця. Тим самим був зроблений акцент на соціально-психологічні детермінанти електоральної поведінки. У перелік змінних, що її обумовлюють, були включені партійна ідентифікація, орієнтації виборців і орієнтації кандидатів. В результаті досліджень С.Ліпсета було виявлено, що на переваги виборців впливають багато чинників: стать, вік, конфесійна приналежність, особливості первинної соціалізації. Так, встановлено, що чоловіки в цілому набагато активніше за жінок беруть участь у виборах. На активність впливає освіта: освічені громадяни демонструють високу міру політичної участі у виборчому процесі [8, с. 287-298].

Особи від 35 до 55 років активніші, ніж молодь або особи літнього віку. Впливають на активність також сімейний стан і членство в яких-небудь організаціях. Погляди і переваги жінок консервативніші, ніж у чоловіків. Заміжні непрацюючі жінки часто дотримуються політичних установок своїх мужів. Молодь певною мірою тяжіє до радикалізму і охоче віддає свої голоси тим, хто обіцяє швидкі зміни.

У класичній роботі А. Кемпбелла та ін., присвяченій поведінці американського виборця [6], була зроблена спроба пов'язати електоральний вибір як з соціально-економічним контекстом, так і з політичними перевагами і партійною ідентичністю.

Словом, ми бачимо, що зазначені вище детермінанти електоральної поведінки, незважаючи на свою безумовну цінність для дослідників, все ж не вичерпують необхідного для прогнозування поведінки виборців переліку.

Крім того, слід однозначно стверджувати, що перехідний стан українського суспільства, як, між іншим, і суспільства сусідньої Російської Федерації, обумовлює, по-перше, існування деяких специфічних детермінант електоральної поведінки, а, по-друге, дещо змінює зміст, конфігурацію й характер класичних її детермінант.

Висновки. Підбиваючи підсумки, зазначимо, що електоральна поведінка – це відносно сталий комплекс дій та вчинків виборця до початку виборчої кампанії, в її активний період, включаючи акт голосування, а також у поствиборний період. Електоральна поведінка визначається складною структурою детермінант внутрішнього (об'єктивні: стать, вік, освіта, соціально-професійна, соціально-поселенська та регіональна приналежність; суб'єктивні: потреби, мотиви, диспозиції, очікування) та зовнішнього (соціально-економічні, соціально-політичні та соціально-культурні чинники) характеру.

Таким чином, розглянуті вище узагальнені чинники детермінації поведінки електорату складають основу моделей в періоди політичних (виборчих) кампаній в умовах саме перехідного суспільства. Оскільки кожна детермінанта має в загальній структурі електоральної поведінки свою “вагу”, емпірично фіксується, перевіряється на стійкість не лише за допомогою повторних досліджень, але і, конкретно, на виборах різних рівнів, сам факт можливості побудови нових, модифікованих відповідно класичним, моделей електоральної поведінки, які ми запропонували вище, викликає все менше сумнівів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Краткий психологический словарь. — Ростов-на-Дону: «ФЕНИКС». Л.А.Карпенко, А.В.Петровский, М. Г. Ярошевский. 1998.
2. Рубинштейн С.Л. Проблемы общей психологии. — М. Педагогика, 1973. — 424 с.
3. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://enc-dic.com/enc_psy/Determinant-Povedenija-7172.html
4. Политология: Учебное пособие / Под ред. А. С. Тургаева, А. Е. Хренова. — СПб.: Питер, 2005. — 560 с.
5. Политическая социология / под ред. В.Н. Иванова, Г.Э. Семигина. — М. : Мысль, 2000. — 296 с.
6. Campbell A., Converse P.E., Miller W.E., Stokes D.E. The American Voter. — N.V., 1960. — p.57.
7. Шинкаренко О.С. Електоральна поведінка в системі політичної поведінки (методологічні питання наукового аналізу). — // Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики : зб. наук. пр. / [редкол. : О.Л. Скідін (голов. ред.) та ін.]. — Запоріжжя : КПУ, 2011. — Вип. 51. — С. 173-180
8. Шинкаренко О.С. Гендерні та вікові чинники формування поведінки виборців у соціологічному вимірі. — // Вісник національної юридичної академії ім. Ярослава Мудрого. Серія: філософія, філософія права, політологія, соціологія / [редкол.: А.П. Гетьман та ін.]. — Х. : Право, 2012. — Вип. 11. С. 287-298.